

IŠVADA

2018 m. gegužės 30 d.

Vilnius

Dėl Seimo Peticijų komisijos sprendimo

Lietuvos Respublikos Seimo Peticijų komisija (toliau – Komisija) 2018 m. balandžio 11 d. posėdyje iš esmės išnagrinėjo Alberto Kučinsko peticiją „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso pakeitimų“ ir gegužės 30 d. posėdyje priėmė sprendimą atmesti joje pateiktą pasiūlymą inicijuoti Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso pakeitimus, išplečiant baudžiamosios bylos atnaujinimo instituto taikymą, kai byla išnagrinėjo neteisėtos sudėties teismas, ir dėl aiškiai netinkamo baudžiamojo proceso įstatymo pritaikymo.

Komisija šį sprendimą priėmė, atsižvelgusi į Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos, taip pat Seimo Žmogaus teisių komitetui pateiktas Lietuvos teisės instituto, Mykolo Romerio universiteto ir Vilniaus universiteto Teisės fakultetų nuomones, manydama, kad esamas reglamentavimas užtikrina asmenų teisę prašyti atnaujinti baudžiamąją bylą nepaneigiant baudžiamosios bylos atnaujinimo, kaip išimtinai taikomo baudžiamojo proceso instituto, esmės ir paskirties. Pernelyg platus pagrindų atnaujinti bylos nagrinėjimą sąrašas gali tapti pretekstu piktnaudžiavimui teise reikalauti atnaujinti baudžiamosios bylos nagrinėjimą.

Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad baudžiamojo proceso teisinis reguliavimas turi būti pagrįstas konstituciniais teisėtumo, lygybės įstatymui ir teismui, nekaltumo prezumpcijos, viešo ir teisingo bylos nagrinėjimo, teismo ir teisėjo nešališkumo ir nepriklausomumo, teismo ir kitų valstybės institucijų (pareigūnų), dalyvaujančių baudžiamajame procese, funkcijų atskyrimo, teisės į gynybą garantavimo ir kitais principais.

Baudžiamojo proceso įstatyme numatytas ne vienas saugiklis, užtikrinantis, kad byla nagrinėjantis ar teismo sprendimą instancine tvarka peržiūrintis teismas priimtų teisingą ir nešališką sprendimą. Vadovaujantis Baudžiamojo proceso kodekso (toliau – BPK) 57 straipsniu, teisėjams numatyta pareiga nusišalinti nuo bylos, jeigu yra BPK 58 straipsnio pagrindai. Jeigu teisėjas nemato pagrindo nusišalinti ir to nepadaro, nušalinimą teisėjui gali pareikšti proceso dalyviai arba jų atstovai. Pagal BPK 59 straipsnio 1 dalį nušalinimas teisme turi būti pareikštas ir motyvuotas iki įrodymų tyrimo teisme pradžios. Vėliau pareikšti nušalinimą leidžiama tik tais atvejais, kai nušalinimą pareiškiantis asmuo nušalinimo pagrindą sužino pradėjus įrodymų tyrimą. Šios proceso taisyklės galioja byla nagrinėjant tiek pirmos, tiek apeliacinės ir kasacinės instancijos teisme,

sprendžiant klausimą dėl proceso atnaujinimo ir pan. Nusišalinimas arba nutartis dėl nušalinimo galioja tik toje konkrečioje byloje, kurioje teisėjas nusišalino arba jam pareikštas nušalinimas.

Nors, vadovaujantis BPK 439 straipsnio 2 dalimi, nutartys dėl pareikštų nušalinimų neskundžiamos, tačiau teismo nešališkumas tikrinamas įvairiose proceso stadijose. Kalbant apie apeliacinę instanciją, BPK 329 straipsnio 4 punkte numatyta, kad pirmosios instancijos teismo nuosprendis panaikinamas ir priimamas naujas nuosprendis, jeigu pirmosios instancijos teismas padarė BPK 369 straipsnio 3 dalyje numatytą esminį BPK pažeidimą, išskyrus pažeidimus, numatytus BPK 326 straipsnio 1 dalies 4 ir 5 punktuose. Vadovaujantis BPK 369 straipsnio 3 dalimi, esminiais BPK pažeidimais laikomi tokie BPK reikalavimų pažeidimai, dėl kurių buvo suvaržytos įstatymu garantuotos kaltinamojo teisės ar kurie sukliudė teismui išsamiai ir nešališkai išnagrinėti bylą ir priimti teisingą nuosprendį ar nutartį.

Žemesnės instancijos teismo nešališkumo tikrinimo galimybės numatytos ir bylą nagrinėjant kasacinės instancijos teisme, kuris turi galutinai įvertinti visus esminius procesinius pažeidimus. BPK 369 straipsnyje numatyta apskundimo ir bylos nagrinėjimo kasacine tvarka pagrindai. Įtvirtinta taisyklė, kad įsiteisėjęs nuosprendis ar nutartis apskundžiami ir bylos nagrinėjamos kasacine tvarka, jeigu: 1) netinkamai pritaikytas baudžiamasis įstatymas; 2) padaryta esminių BPK pažeidimų. Esminiais BPK pažeidimais laikomi tokie pažeidimai, dėl kurių buvo suvaržytos įstatymų garantuotos kaltinamojo teisės ar kurie sukliudė teismui išsamiai ir nešališkai išnagrinėti bylą ir priimti teisingą nuosprendį ar nutartį. Be to, vadovaujantis BPK 376 straipsnio 2 dalimi, jeigu byloje nuteisti keli asmenys, kasacinis teismas išnagrinėja bylą dėl to nuteistojo, su kuriuo susijęs paduotas skundas, tačiau jeigu netinkamas baudžiamojo įstatymo pritaikymas ir esminiai BPK pažeidimai galėjo turėti įtakos ir kitiems nuteistiesiems, teismas patikrina, ar teisėtas nuosprendis ir kitiems nuteistiesiems, kurie nepadavė skundų. Vadinasi, pagal dabartinį teisinį reglamentavimą kasacinis teismas tikrina, ar nebuvo padaryta esminių BPK pažeidimų, o tai reiškia ir nešališkumo nagrinėjant bylą žemesnės instancijos teisme užtikrinimo patikrinimą. Taip pat pažymėtina, kad pagal BPK 382 straipsnio 3 punktą teismas, išnagrinėjęs kasacinę bylą, gali priimti nutartį panaikinti nuosprendį ir apeliacinės instancijos teismo nuosprendį ar nutartį ir perduoti bylą iš naujo nagrinėti pirmosios instancijos teisme, jeigu bylą išnagrinėjo šališkas pirmosios instancijos teismas arba byla išnagrinėta pažeidžiant šio Kodekso 224 ir 225 straipsniuose nustatytas teisingumo taisykles.

Būtina pažymėti, kad baudžiamosios bylos atnaujinimas yra išimtinė teismų sprendimų kontrolės forma, kuri procese turi būti panaudojama tada, kai visos kitos galimybės patikrinti teismo sprendimo teisingumą, esant dėl jo abejonių, yra išsemtos. Tai yra išimtinė baudžiamojo proceso stadija, kurioje peržiūrimi įsiteisėję teismų sprendimai; bylos atnaujinimas galimas tik esant

specialiems BPK numatytiems pagrindams, atnaujinti bylą galima tik teismo sprendimu. Baudžiamųjų bylų atnaujinimo institutu siekiama garantuoti, kad teisinėje sistemoje neliktų neteisėtų ir nepagrįstų teismo sprendimų, t. y. šalinti teismų klaidas ir tenkinti privačius interesus, kartu įgyvendinant teisingumą, užtikrinant žmogaus teises bei saugant laisves. Šiuo institutu taip pat siekiama tenkinti viešąjį interesą, aiškinti teisę, prisidėti prie teismų praktikos formavimo, reabilitacijos.

Kadangi baudžiamosios bylos atnaujinimas yra išimtinė baudžiamojo proceso stadija, BPK numato apribojimus, kuomet galimas baudžiamosios bylos atnaujinimas. BPK 444 straipsnio 1 dalyje numatyta, kad naujai paaiškėjusios aplinkybės, dėl kurių galima panaikinti nuosprendį ar nutartį ir atnaujinti baudžiamąją bylą, yra šios: 1) įsiteisėjusiu teismo nuosprendžiu nustatytas liudytojo ar nukentėjusiojo parodymų arba ekspertizės akto melagingumas, taip pat kitų įrodymų, kuriais paremtas nuosprendis ar nutartis, netikrumas; 2) įsiteisėjusiu teismo nuosprendžiu nustatyta, kad nagrinėdami bylą teisėjai nusikalstamai piktnaudžiavo; 3) įsiteisėjusiu teismo nuosprendžiu nustatyta, kad atlikdami ikiteisminį tyrimą pareigūnai nusikalstamai piktnaudžiavo ir dėl to buvo priimtas neteisėtas ir nepagrįstas nuosprendis; 4) kitokios aplinkybės, kurios teismui nebuvo ir negalėjo būti žinomos priimant nuosprendį ar nutartį, nors ikiteisminis tyrimas bei bylos nagrinėjimas teisme buvo atliktas išsamiai, ir kurios vienos ar kartu su anksčiau nustatytomis aplinkybėmis įrodo, kad nuteistasis yra nekaltas arba kad jis padarė lengvesnę ar sunkesnę nusikalstamą veiką negu ta, už kurią jis nuteistas, taip pat kurios įrodo, kad išteisintasis arba asmuo, kurio byla nutraukta, yra kaltas. Tik tokios naujai paaiškėjusios aplinkybės, kurios atitinka įstatyme įtvirtintus kriterijus, laikytinomis pakankamu pagrindu atnaujinti baudžiamąją bylą. Kartu pažymėtina, kad BPK 444 straipsnio 1 dalies 4 punkte įtvirtintas *nebaigtinis sąrašas aplinkybių*, kurioms esant ir atitikus šiame punkte numatytus kriterijus galimas proceso atnaujinimas. Todėl manytina, kad esamas reglamentavimas užtikrina asmenų teisę prašyti atnaujinti baudžiamąją bylą nepaneigiant baudžiamosios bylos atnaujinimo, kaip išimtinai taikomo baudžiamojo proceso instituto, esmės ir paskirties. Esami apribojimai asmenims kreiptis dėl baudžiamosios bylos atnaujinimo nepaneigia šios konstitucinės asmens teisės.

Įtvirtinus naują, pareiškėjo siūlomą, pagrindą, gali nepagrįstai padaugėti pareiškimų dėl baudžiamosios bylos atnaujinimo. Jau šiuo metu stebimos tendencijos, kad nuteistieji baudžiamosios bylos atnaujinimo institutą supranta kaip ketvirtąją instanciją, t. y. kaip dar vieną galimybę pateikti savo gynybinę versiją, tikintis baudžiamosios bylos peržiūrėjimo iš esmės ir priešingo sprendimo, nei yra priimtas. 2017 metais Lietuvos apeliaciniame teisme buvo išnagrinėti 26 skundai dėl Vilniaus apygardos teismo nutarčių, kuriomis buvo atmesti skundai dėl Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro nutarimų, kuriais atsisakyta pradėti procesą dėl naujai

paašikėjusių aplinkybių, tačiau Lietuvos apeliacinis teismas nė vienos skunduose nurodytos aplinkybės nelaikė naujai paašikėjusia aplinkybe, atitinkančia BPK 444 straipsnio 1 dalyje nurodytas aplinkybes ir nei vienas pareiškimas nebuvo patenkintas.

Atkreiptinas dėmesys į tai, kad Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekse (toliau – CPK) yra įtvirtinta gerokai daugiau bylos atnaujinimo pagrindų nei BPK. Todėl neaišku, kodėl, siekiant suvienodinti teisinį reguliavimą, siūloma pasirinkti tik vieną baudžiamosios bylos atnaujinimo pagrindą. Be to, CPK 366 straipsnio 2 dalyje nustatyta, kad procesas neatnaujinamas, jeigu juo prašymą padavęs asmuo galėjo remtis apeliaciniame ar kasaciniame skunde.

Peticijų komisija, vadovaudamasi Peticijų įstatymo 12 straipsnio 3 dalies ir Seimo Peticijų komisijos nuostatų 28 punktu, siūlo Seimo seniūnų sueigai įtraukti į Lietuvos Respublikos Seimo pavasario sesijos darbotvarkę protokolinio nutarimo dėl Peticijų komisijos sprendimo dėl Alberto Kučinsko peticijos projektą.

PRIDEDAMA:

1. Alberto Kučinsko peticijos kopija, 4 lapai.
2. Teisingumo ministerijos 2018 m. kovo 9 d. raštas Nr. (1.39 E) 7R-1702, 6 lapai.
3. Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto 2018 m. kovo 19 d. raštas Nr. 24T(11.21-20401)-52, 2 lapai.
4. Vilniaus universiteto Teisės fakulteto 2018 m. kovo 27 d. raštas Nr. 220000-S-75, 1 lapas.
5. Lietuvos teisės instituto 2018-04-10 raštas Nr. 2R-222, 1 lapas.
6. Išrašas iš Seimo Peticijų komisijos 2018 m. gegužės 30 d. posėdžio protokolo Nr. 250-P-08, 1 lapas.
7. Lietuvos Respublikos Seimo protokolinio nutarimo projektas, 1 lapas.

Komisijos pirmininkas

Petras Čimbaras